

Section: Jurisprudence

DOI 10.70286/EOSS-27.10.2025.001

НАГЛЯД ЗА ЗАКОННІСТЮ ЗДІЙСНЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНИХ ЗАХОДІВ

Шамара Олександр

радник директора Державної наукової установи

«Інститут інформації, безпеки і права

Національної академії правових наук України»

доктор філософії в галузі права, старший дослідник, доцент

Комашко Володимир

завідувач відділу правової та антикорупційної політики

центру безпекових досліджень

Національного інституту стратегічних досліджень,

доктор філософії у галузі права, старший дослідник

Науковцями підняте питання організації дієвого та ефективного нагляду прокуратури за дотриманням органами та підрозділами, які мають право здійснювати контррозвідувальну діяльність вимог Конституції та законів України, а також дотримання ними прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави. Це питання глибоко, системно та обґрунтовано було викладено в попередніх наукових працях [1; 2].

На сьогодні питання нагляду прокурора у сфері боротьби з тероризмом врегульовано приписами статті 31 (Нагляд за законністю здійснення антитерористичних заходів) Закону України «Про боротьбу з тероризмом», відповідно до яких «нагляд за додержанням вимог законодавства органами, які беруть участь в антитерористичних заходах, здійснюється Генеральним прокурором та уповноваженими ним прокурорами в порядку, визначеному законами України» [3].

При цьому законодавець залишив поза увагою положення статті 34 (Нагляд за додержанням законів) Закону України «Про Службу безпеки України», згідно з якими нагляд за додержанням законів підрозділами Служби безпеки України, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, а також при виконанні судових рішень у кримінальних справах та при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, здійснюється прокурором [4].

Принагідно слід вказати і на положення абзацу другого пункту 6 частини 2 статті 7 Закону України «Про контррозвідувальну діяльність», за прямої мови якого нагляд за додержанням законів під час проведення контррозвідувальної діяльності здійснюється Генеральним прокурором, виконувачем його обов'язків

або уповноваженими наказом Генерального прокурора заступниками Генерального прокурора [5].

Існуючі приписи норм Конституції України статті 92 та статті 131¹ Конституції України є фундаментальними засадами державного устрою та конституційно-правового регулювання суспільних правовідносин поміж органами державної влади. Оскільки, як визначено у вказаних конституційних приписах, виключно законами України визначаються: судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури (пункт 14) частини першої статті 92 Конституції України). У розвиток цих норм законодавцем запобіжно, конституційно закріплено конкретні функції органів прокуратури, зокрема положеннями пунктів 1-3 частини 1 статті 131¹ Конституції України, згідно з якими в Україні діє прокуратура, яка здійснює:

- 1) підтримання публічного обвинувачення в суді;
- 2) організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку;
- 3) представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

З огляду на викладене, наочним та безспірним фактором необхідності приведення у відповідність норми 34 Закону України «Про Службу безпеки України» є її викладення у новій редакції, зокрема:

«Стаття 34. Нагляд прокурора за додержанням законів»

Нагляд за додержанням законів підрозділами Служби безпеки України, які здійснюють боротьбу з тероризмом, контррозвідувальну та оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство, а також при виконанні судових рішень у кримінальних справах та при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, здійснюється прокурором.»

Із припису частини першої статті 8 Конституції України, згідно з яким «в Україні визнається і діє принцип верховенства права», впливає обов'язок держави не вдаватися до свавільних дій (абзац четвертий пункту 2 мотивувальної частини) Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021 у справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII) [6].

Наявна пряма невідповідність положень статті 15¹ Закону України «Про боротьбу з тероризмом» статті 176 Кримінального процесуального кодексу України та статті 29 Конституції України, якою передбачено, що кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Згідно з приписами статті 8 Конституції України в Україні визнається і діє принцип верховенства права. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

У свою чергу положеннями частини 2 статті 19 Основного закону встановлено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Вказана норма безспірно носить виключно зобов'язуючий характер, що забезпечується відповідними заходами кримінально правової охорони.

Тривалий час поза увагою залишається нагальна необхідність приведення у відповідність до статті 29 Конституції України, положень статті 15¹ (Особливості превентивного затримання у районі проведення антитерористичної операції осіб, причетних до терористичної діяльності) Закону України «Про боротьбу з тероризмом»:

«Для відвернення терористичних загроз у районі проведення антитерористичної операції відповідно до кримінального процесуального законодавства України з урахуванням особливостей, встановлених цим Законом, може здійснюватися превентивне затримання осіб, причетних до терористичної діяльності, на строк понад 72 години.

Граничний строк превентивного затримання не може перевищувати 30 діб.

Підставою для превентивного затримання є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою терористичної діяльності.

Превентивне затримання здійснюється за вмотивованим рішенням начальника Головного управління (управління) Служби безпеки України або начальника територіального органу Національної поліції за згодою прокурора та без ухвали слідчого судді, суду.

Копія рішення про превентивне затримання особи, причетної до терористичної діяльності, на строк понад 72 години невідкладно надається затриманій особі, а також негайно направляється до слідчого судді, суду відповідної юрисдикції разом із клопотанням про обрання належного запобіжного заходу стосовно відповідної особи.

Превентивне затримання особи не може продовжуватися після розгляду слідчим суддею, судом клопотання про обрання належного запобіжного заходу стосовно цієї особи.» [7].

Наявна пряма не відповідність нормам Основного закону. Адже за приписами статті 29 Конституції України, передбачено Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність. Ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. У разі нагальної необхідності запобігти злочинів чи його перепинити уповноважені на те законом органи можуть застосувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід, обґрунтованість якого протягом сімдесяти двох годин має бути перевірена судом. Затримана особа негайно звільняється, якщо протягом сімдесяти двох годин з моменту затримання їй не вручено вмотивованого рішення суду про тримання під вартою.

Тимчасовим запобіжним заходом відповідно до частини другої статті 176 Кримінальним процесуальним кодексом України, є – затримання особи, яке застосовується з підстав та в порядку, визначеному Кримінальним процесуальним кодексом України [7]. Кожному заарештованому чи затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правничою допомогою захисника.

Статтею 2 Кримінального процесуального кодексу України визначено, що завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Така невідповідність положень Закону України «Про боротьбу з тероризмом» в частині дотримання прав та свобод людини положенням Конституції України та Кримінального процесуального кодексу України та законодавчі заходи з унормування повинні знайти своє відображення в проекті нової редакції Концепції боротьби з тероризмом в Україні на 2025-2030 роки, з метою досягнення реформ у межах переговорного процесу щодо членства України в ЄС за переговорними Розділом 23. «Судова влада та основоположні права» та Розділом 24 «Юстиція, свобода і безпека». Відповідно до п. 4.4 (Боротьба з тероризмом та попередження радикалізації) Дорожньої карти з питань верховенства права передбачена розробка та прийняття нової редакції Концепції боротьби з тероризмом в Україні на 2025-2030 роки відповідного Плану заходів з її реалізації відповідно до *acquis* ЄС в цій сфері [8].

Список використаних джерел

1. Shamara O.V. Komashko V.V. État actuel du contrôle exercé par le parquet sur le respect de la loi par les organes et unités menant des activités de contre-espionnage. Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique: c avec des matériaux de la VIII conférence scientifique et pratique internationale, Paris, 4 avril 2025. Paris: La Fedeltà, 2025. – С. 67-77.
2. Шамара О.В., Комашко В.В. Нагляд прокурора за додержанням Конституції та законів України органами та підрозділами, що проводять контррозвідувальну діяльність: законодавчий та суб'єктивний аспект. Інформація і право. Науковий журнал. № 2(53) (2025). – С.244-257. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/334268>.
3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 15.10.2025).
4. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 року № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 13.10.2025).
5. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26 грудня 2002 року №374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
6. У справі за конституційною скаргою громадянина України Дяченка Олександра Миколайовича та інших громадян України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 13 пункту 4 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76-VIII: Рішення Конституційного Суду України від 7 квітня 2021 року № 1-р(II)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-21#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
8. Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС». розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.05.2025 № 475-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.10.2025).